

«مجالس النفایس» تذکره‌سی نینگ «یپتینچی مجلسی» ده تېموری شهزاده‌لر توصیفی

پوهنوال حوا نوری^۱

خلاصه

علیشېر نوایی ۱۵-عصر اۆزبېک ادبیاتی و ادبیات‌شناسلیگی نینگ استوار نماینده‌لریدن. نوایی نینگ اؤشه دور ادبیات‌شناسلیگی تۇغریسیده‌گی تشبیرلری بوگونجه اؤز اؤرنینی سقلب کېلگن. «مجالس النفایس» نوایی و ۱۵-عصر اۆزبېک ادبیات‌شناسلیگی، اینیقه، ادبی تنقیدچیلیگی نینگ پایدېواری حسابلنهدی. چونکه، بو اثر نوایی نینگ ادبی تنقیدی فکرلری نینگ کتّه قسمینی اؤز ایچیگه آله‌دی. اوشبو مقاله‌میزده، اوشبو اثر نینگ «یپتینچی مجلسی» دن اؤرین آلگن تېموری ایجادکار شهزاده‌لرگه بغیشلنگن توصیفلر اؤرگه‌نیلیب، تحلیل قیلیندی. ایشیمیز نتیجه‌سیده معلوم بۆلدى که، نوایی مذکور اثریدن جای آلگن برچه کیشیلر نینگ ایجادیگه بې‌طرفلیک و حقانلیک اصللری اساسیده یانده‌شگن. کیشیلر نینگ سیاسی، اجتماعی موقفی، خلق‌طواری و باشقه حیاتی فاکتورلری بها بېرىشده تأثیر اېتمه‌گن. دېمک، نوایی بیر ادبیات‌شناس صفتیده ایجادکارلر نینگ اثرلریگه ادبیات‌شناسلیک علمی قانون-قاعده‌لرینی انابتگه آلگن حالده اؤز ملاحظه‌لری و ادبی تنقیدی فکرلرینی بیان اېتگن. «یپتینچی مجلس» ده‌گی تېموری شهزاده‌لرگه بغیشلنگن توصیفلر تحلیل شونی اثباتلهدی که، نوایی اولر نینگ خلق‌طواری، حیاتیگه باشقه بیر مثبت یا که منفی واقعه‌لر یوز بېرگن بۆلسه، چېکینمىسدن بیان اېتگن. بو بیر تاماندن نوایی نینگ جسارتینی کۆرستسه، باشقه تاماندن اونینگ ادبیات‌شناسلیک علمی اصللریگه تۇلیق عمل قیلگنینی کۆرسته‌دی. ایشیمیز موادی اساساً مجالس النفایس نینگ یپتینچی مجلسیدن اقتباس قیلنگن. شونینگدېک، موضوعگه تېگیشلی اثرلردن هم کېنگ کۆلمده فایده‌لەنیلگن. تحقیقیمیز مېتودولوژیک اساسینی قیاسی و توصیفی-تحلیلی اصوللر تشکیل بېره‌دی. موجود علمی تدقیقات و عملی ایشلر تجربه‌سیدن فایده‌لنیب، موجود کمچیلیکلرنی تۆلدیریش، موضوعنی

^۱ عضوکادر علمی دیپارتمنت زبان و ادبیات اوزبکی پوهنخی علوم اجتماعی پوهنتون جوزجان.

ینگچه نقطه‌ی نظردن تحلیل قیليشگه حرکت قیلیندی.

کلید سؤزلر: ادبیات‌شناسلیک، ادبی تنقیدی فکر، تېموري شهزاده‌لر، مجالس النفايس، نوایی.

کیریش

علیشېر نوایی ۱۵-عصر اولوغ ایجادکاری. اوندن تورلی ساحه‌لرگه عاید ۳۰ گه یقین علمی و بدیعی اثرلر بیزگچه یتیب کېلگن. نوایی اؤز دوری و اؤزیدن آلدینگى دور عالم، ادیب و هنرمندلری تۇغریسیده بی‌فرق قالمه‌گن. تورلی اثرلریده اینیقسه اونینگ «تذکره‌لری»، «حالتلری»، «خمسه»، «محاکمة‌اللغتين» و باشقه اثرلریده اولر حقیده اؤز فکر-ملاحظه‌لرینی بیلدیریب اؤتگن (شیری، ۱۳۹۶). جمله‌دن، تېموري شهزاده‌لر تۇغریسیده هم. نوایی اثرلریده تېموري‌لر ساله‌سی اساسچیسى - امیر تېمور صاحب‌قران‌دن باشلې، شاه‌رخ‌میرزا، اولوغ‌بېک میرزا، سلطان حسین بایقرا، خلیل سلطان، ابوبکر میرزا، بایسنغر میرزا، شاه غریب میرزا کبی اؤنلې تېموري شهزاده‌لر اسمینی اوچره‌تیش ممکن. بو نوایی‌نینگ نه یالغیز اؤزبېک خلقی، بلکه، بوتون شرق خلقلری تأریخیده اؤزینگه خاص اؤزینگه اېگه بؤلگن، و افتخاریگه سنه‌له‌دیگن تېموري خاندانگه کتّه حرمتی و اعتبارینی کؤرسته‌دی. بیز بوگون عیناً منه شو موضوعگه اعتبار قره‌تگن حالده اولوغ دهانینگ «مجالس النفايس» تذکره‌سی‌نینگ «یېتینچی مجلسی» ده تېموري شاعر شهزاده‌لرگه بېرگن توصیف-تعریفینی کؤریب چیقماقچیمیز.

اوشبو ایشیمیز جریانیده قوییده‌گی سؤراقلرگه جواب تاپیشگه حرکت قیلمیز:

- نوایی مجالس النفايس ده‌گی ایجادکارلر اثرلریگه قنده‌ی یانده‌شگن؟
- ایجادکارلر ایجادیکه بها بېریشده اولرنینگ اجتماعی، سیاسی همده باشقه حیاتی فاکتورلری قه‌ی درجه‌ده تأثیر تشله‌گن؟

تحقیق هدف‌لری

اوشبو مقاله‌نینگ اساسی مقصد-هدفی - علیشېر نوایی تامانیدن توزیلگن «مجالس النفايس» تذکره‌سی‌نینگ ۷-مجلسیده تیلگه آلینگن شاعرلرگه نوایی تامانیدن بېریلگن بهانی تحلیل قیليشدیر. شونینگدېک، بو مجلسده کېلتیریلنگن شاعرلرگه بېریلگن بها و فکرلر آرقه‌لی نوایی‌نینگ ادبی-استېتیک قره‌شلرینی یاریتیش هم مقاله‌نینگ مهم وظیفه‌لریدن بیریدیر.

تحقیق اهمیتی

علیشېر نوایی تامانیدن یازیلگن «مجالس النفايس» تذکره‌سی نه‌فقط ادبی، بلکه تاریخی و سیاسی نقطهٔ نظردن هم بی‌بها منبع‌دیر. اینیقسه، اوشبو اثر نینگ یېتینچی مجلسیده تېموري شهزاده‌لر و اولرگه

علاقه‌دار ایجادکار شخصلر حقیده بهریلگن معلوماتلر اوزیگه خاص تاریخی تصویر و سیاسی انگلشنی تقدیم اېته‌دی.

تېموریلر دوری علم-فن، صنعت و ادبیات نینگ گُلل-پشنه‌گن دوری بؤلگنی باعث، بو دور شهزاده‌لری نینگ نه‌فقط دولت ایشلری، بلکه ادبی فعالیتده‌گی اشتراکی هم مهم اوزینگه اېگه. یېتینچی مجلسده انه شونده‌ی شهزاده‌لر اوبرزی نینگ یاریتیلیشی بوگونگی کونده تاریخ، ادبیات‌شناسلیک و مدنیت‌شناسلیک فنلری کپسیشمه‌سیده آلیب باریله‌یاتگن تدقیقاتلر اوچون اهمیتی منبع‌دیر.

مذکور مقاله اوشبو تاریخی شخصلرگه نوایی‌نینگ مناسبتی و اولرنی قنده‌ی تصویرله‌گینی تحلیل قیلیش آرقه‌لی زمانوی اوقوویچگه تاریخی-استتیک قره‌شلر اساسیده چوقور معلومات بهریشگه خدمت قیله‌دی.

شونینگدېک، تېموریلر دوری مدنیتی و سرای ادبی محیطی نینگ اوزرگنلیشی یاش تدقیقاتچیلر، تاریخچیلر و ادبیات اخلاصمندلری اوچون مهم علمی اساس یرته‌دی. بو جهتلر اېسه مقاله نینگ مهملیگی و علمی-نظری اهمیتی ینه‌ده آشیره‌دی.

تحقیق میتودی

اوشبو مقاله‌نینگ میتودولوژیک اساسینی ادبیات‌شناسلرنینگ علیشبر نوایی‌نینگ اثرلری، آیینقه‌سه، مجالس النفایس تذکره‌سی تۇغریسیده‌گی خلاصه‌لری تشکیل بره‌دی. ایش نینگ موادی اساساً مجالس النفایس تذکره‌سی نینگ یېتینچی مجلسی، همده نوایی‌نینگ باشقه بیر قطار اثرلری و ادبیات‌شناسلیککه دایر معتبر ادبیاتلرگه مراجعه قیلینگن حالده تۇپلگن. موضوعنی تحلیل و تجزیه قیلیشده، تدقیقات‌نینگ قیاسی و توصیفی-تحلیلی اصوللردن فایده‌لنیلگن.

«مجالس النفایس» حقیده

«مجالس النفایس» (نفیسلر مجلسلری) - علیشبر نوایی‌نینگ تذکره‌سی (۱۴۹۰-۹۱؛ ۱۴۹۷-۹۸ ییلده قیته ایشلنگن). تورکی تذکره‌چیلیک‌نینگ ایلک نمونه‌سی. اثرده ۱۵-عصرده خراسان و قوشنی مملکتلرده یشه‌گن شاعر، یازوچی و عالمر (جمعی ۴۵۹ کیشی) ایجادیکه عاید قیسقه معلوماتلر بهریلگن (نوری، ۱۳۹۱). معلوماتلر ییللر، جیوگرافیک اوزینلر همده ساله‌وی ترتیبلرگه ته‌یه‌نیب جایشتیریلگن. اثر ۸ قسم (مجلس)دن عبارت. ۱-۲ مجلسلرده مؤلف‌نینگ سلفلری - تذکره یازیله‌یاتگن وقتده حیات بؤلمه‌گن شاعرلر، ۳-۴ مجلسده اوزیگه زمانداش شاعرلر حقیده معلوماتلر کبلیتیریلگن. ۵-۶ مجلسلرده خراسان، سمرقند، خوارزم، قرشی، بدخشان، قزوین، کرمان، شبراز و باشقه جایلردن چیققن کلام اهللری حقیده؛ ۷-مجلسده اېسه تېموریلر ساله‌سیگه منسوب شاعرلر حقیده فکر یوریتیلگن. ۸-مجلس سلطان حسین بایقراکه بغیشلنگن. تذکره‌ده شاعرلرنینگ بیلیم درجه‌سی، اخلاقی، دنیاقره‌شی، محنتگه مناسبتی کبی

خصوصیتلری علیحده کورسه تیلگن. هر بیر شاعرگه بهرلگن توصیف اونینگ ایجادیدن نمونه کهلتیریش بیلن اساسلگن. اثرده بدیعی ایجاد اساسی و ماهیتینی بهلگیلوچی نظری مسألهلر یوزه سیدن هم فکر یوریتیلگن: مضمون و شکل حقیده فکرلر ایلگری سوریلگن، شاعرلر ایجادیکه بها بهریشده اثرلرنینگ غایوی مضمونی بیلن بیرگه بدیعی مهارتیکه هم اعتبار قره تیلگن. نوایی اؤز دوری ادبی محیطی نینگ قیزغین منظره سینی، ادبیاتده گی شعری ژانر و تورلر رنگ-برنگلیگینی کورسه تیب بهرگن. اثر قیزیقلی و ساده، روان اسلوبده یازیلگن، فکرلر پخته و ایخچم افاده لگن (Sirojiddinov, 2011).

تذکره ۱۵-عصر اؤزبک علمی نثری نینگ گؤزل نمونه سی حسابلنهدی.

«مجالس النفايس» باشقه خلقلر تیللریگه هم ترجمه قیلینگن و تذکره چیلیک ایشیکه ثمره لی تأثیر کورستگن. چنانچه، ۱۶-عصرده فارس تیلیگه ۳ مرته (فخری هراتی، ۱۵۲۱-۲۲، هرات؛ قزوینی، ۱۵۲۲-۲۳، استانبول؛ شاه علی، ۱۵۹۸، نیشاپور) ترجمه قیلینگن. شاعر صادقی «مجالس النفايس» دن الهاملنوب، تورکیده «تذکره ی مجمع الخواص» نی توزگن. «مجالس النفايس» نینگ ۱۵-عصر آخری - ۱۶-عصر باشلریده کؤچیریلگن بیر نېچه نسخه سی وانا، پاریس، باکو، سن-پتربورگ، تاشکنت و باشقه جايلرده سقلنماقده.

تېموري لر نینگ علم، ادبیات و مدنیتگه توجه سی

صاحب قران امیر تېمور کتّه حدودنی اؤز حاکمیتی آستیکه آلیب مستحکم بیر دولتنی اساس قویدی که نېچه عصر دوام اېتدی. تېمور اساس سالگن حاکمیت نه یالغیز اؤزی نینگ جغرافی حدودی بیلن، بلکه، علم و مدنیت و ادبیاتگه اعتبار بهرگنلیگی بیلن هم مشهور. تېمور و اونینگ اولادهلری دربارلریده همه وقت علم اهلی و شاعر-ادیبلر، هنرمندلرگه حرمت کتّه بؤلگن. اولر نینگ دربارلریده تورلی جايلردن شاعرلر، عالمر و هنرمندلر ییغیلیب شاه و شهزاده لر نینگ سخاوتی و اعتباریدن توشمه گن. همه وقت دربارلرده شعر بزمی و باشقه مدنی احتفاللر بؤلېب تورگن. بونده ی ییغینلرده شهزاده لر و باشقه دربار اهللری قونت-اشتیاق بیلن اشتراک اېتیشگن. دربارده بؤلېب توره دیگن منه شونده ی فرهنگي-مدني فعالیتلر کؤپگینه شهزاده لر نی علم، ادبیات و مدنیت عالمیکه یېتکلب کهلیشیکه سبب بؤلگن دېب ایتیشیمیز ممکن. (نوری، ۱۳۹۳)

نوایی نینگ تېمور و تېموري شهزاده لرگه مناسبتی

امیر تېمور نینگ نامی نوایی نینگ اثرلری نینگ اکثریتیده کؤپ مرته لب احترام بیلن تیلگه آلینگن. «حیرت الابرار» ده «تورت اولوس خانی تېمور کؤره گان»، «جهان خانی تېمور کؤره گان» (Navoiy, 1991, 196b.)؛ «فرهاد و شیرین» داستانیده «تېمورخان» (Navoiy, 1991, 511b.)؛ «محاکمة اللعتین» ده «سلطان صاحبقران تېمور کؤره گان» (Navoiy, 2000, 32b.)؛ «منشآت» همده «نسایم المحبت» ده تورک اولیالردن خواجه بایزید و بابا سونگو ذکریده گی بابلرده «تېموربېک» (Navoiy, 2001, 415-422b.) ناملری

ييلن اېسلنگن.

شونينگدېك، «مجالس النفايس» تذكرهسى نينگ تېمورى حكمدارلر ايجادىگه بغيشلنگن يېتىنچى مجلسى امير تېمور حقيده گى تعريفلر ييلن باشلنهدى. نوايى امير تېمورگه «ملوك شجرلرى نينگ بۇستانى و سلاطين گوهرلرى نينگ عمانى، خاقان جهانگيرى صاحبقران، يعنى تېمور كۆره گان»، ديه تعريف بېرىپ، بو توصيفلرى آرقه لى اونينگ بويوك سلاله گه اساس سالگنلىگى، تېمورى شهزاده لر، اينىقسه، سلطان حسين بايقرانينگ يخشى فضيلتلىرى، جمله دن، شعريتده طبعى نازكلىگى «جد بزرگوار» لريدن ميراث اېكنايلىگىنى تاكيدلې اۋته دى.

مجالس النفايس نينگ يېتىنچى مجلسى

نوايى تېمور شخصيتى و فعاليتىگه يوكسك بها بېرگن. بو مجلسنى شاعر تېمور نامى ييلن اچر اېكن، سۈزنى جايى كېلگنده نظم و نثر دن بيرار نرسه اۋقيب، ادبيات ساحه سيدن باخبر اېكنايلىگىنى نمايش ايتىش مهارتىگه اېگه اېكنايلىگى ييلن باشلهدى. نوايى نينگ اۋز تېلى ييلن ايتگنده بو مجلس «سلاطين عظام و اولاد واجب الاحتراملىرى» گه بغيشلنگن كه اولر «بعضى يخشى محللرده خوب بيت اۋقوبتورلر كيم، فى الحقيقت اۋزلرى ايتقاندېك خوبدور و بعضى نظم لطايفىگه مشغول بۇلوتورلر كيم، اول دغى مطلوب و مرغوبدور» (Navoiy, 1997, 155 b). نوايى «سلاطين عظام و اولاد واجب الاحتراملىرى» دېپ تېمورى لرگه منسوب شاعر و شعريت ييلن قيزيقوۋچن حكمدار و شهزاده لرنى نظردە توتگن. چونكه، بو باب امير تېمور حقيده گى «ملوك شجرلرى نينگ بۇستانى و سلاطين گوهرلرى نينگ عمانى، خاقان جهانگير صاحبقران، يعنى: تېمور كۆره گان - اگرچه نظم ايتماققه التفات قيلمەيدورلر، اما نظم و نثرنى انداق خوب محل و موقعده اۋقوبدورلر كيم، انينگدېك بير بيت اۋقوغانى مينگ يخشى بيت ايتقانچه بار. تبرك حىثيتيدىن كيم، اول حضرت نينگ مبارك اسمى بو مختصرده بۇلغەى و اول لطايفدين بيرى بيله اختصار قۇشيلور.» (Navoiy, 1997, 155 b.) عبارەلرى ييلن باشلنهدى و اوندن كېين شاخر ميرزا، ابوبكر ميرزا، اسكندر ميرزا، خليل سلطان، اولوغ بېك ميرزا، بايسنغر ميرزا، بابر ميرزا، عبداللطيف ميرزا، جهان شاه ميرزا، يعقوب ميرزا، سعيد احمد ميرزا، سلطان احمد ميرزا، بايقرا ميرزا، كيچيك ميرزا، بدیع الزمان ميرزا، شاه غريب ميرزا، فريدون ميرزا، محمد حسين ميرزا، بايسونغور ميرزا، مسعود ميرزا، على ميرزا كى تېمورى لر سلاله سىگه منسوب كيشيلر حقيده تۇخته لىب اۋتيله دى. بولر تۇغريسيدە گى توصيف و ملاحظەلر تحليلينى قوييده بيرمه بير كۇريب چيقە ميز.

۱. خاقان سعيد شاخر ميرزا

شاخر ميرزا (۱۳۷۷-۱۴۴۷) - تېمورىلر سلاله سيدن و حكمدارلريدن. امير تېمور نينگ اۋغلى. اولوغ بېك ميرزانينگ آتەسى. اونينگ پادشاهلىگى دوريده سمرقند، هرات و مروده بير قنچه بنا همده قوريليشلر بۇلدى، علمفن، مدنيت رواج تاپدى.

نوابی مجالس النفایس ده شاهرخ میرزانی صاحبقران امیر تیمورگه اؤغلیلیککه و قایم مقاملیککه ارزیکولیک شخص صفیده توصیف، اونینگ اؤزی شعر ایتیش بیلن شغللمهسه هم، شعر و ادبیاتگه علاقەسی و شعر اؤقیشه و تانیشه یخشی مهارتی بارلیگینی قید قیلیب اؤته دی. اؤزی نینگ بو سؤزلرینی او حقیده گی بیر روایت بیلن اساسلیدی: «بو فقیر حقیر بابر سلطان مبارک تیلیدین مونداق ایشیتیم کیم بیر مجلسده اکابر سری باقیب شاهرخ میرزادین نقل قیلدیرکیم، استاد قوام الدین معمارغه بیر عمارت جهتیدین اعتراض قیلیب بیر ییل ملازمتدین محروم اېکاندور. ییل باشیده تقویم استخراج قیلیب بو وسیله بيله شاید میرزانینگ مبارک دیدارین کؤره آلهیمین دېب ایشیککه کلب، صدورنی واسطه قیلیب، آنی صدور کورگوزوب تقویمین عرض قیلیتورلر، میرزا تبسم قیلیب بو بیتنی اؤقودورلرکیم:

تو کار زمین را نیکو ساختی که با آسمان نیز پرداختی.

انینگدېک آتەدین مونداق اؤغول هېچ عجب اېمس. (Navoiy, 1997, 156 b.)

۲. ابوبکر میرزا

نوابی ابوبکر میرزانی امیر تیمورگه نېره اېکنلیگینی، بهادیرلیکده و قیلچ بازلیکده شهرتی کؤپلیگینی قید قیلیب، شعریت بیلن قیزیقیشینی و اؤزیده هم «نظم چاشنیسی» بارلیگینی تأکیدلې اؤته دی. «چون طبعیده نظم چاشنیسی بار اېرمیش. همول بهادیرلوغ طوریده بو توپوق اندین مشهوردورکیم:

اېر کهرک اؤرتنسه یانسه یالینه، یاره یېب یاتسه آتی نینگ یالینه.

ایت اؤلومی بیرله اؤلسه یخشیراق، اېر اؤتانیب دشمنیغه یالینه.»

(Navoiy, 1997, 157 b.)

نوابی، ابوبکر میرزانینگ شعری اسلوبینی تورکانه، تجنیسینی یخشی ایشلتگنلیگینی تحسین قیله دی. نوایی گه کؤره، بو خصوصیتلر ابوبکر میرزا شعرلریده گی اؤزیگه خاص فضیلتدیر.

۳. سلطان اسکندر شېرازی

نوابی سلطان اسکندرنی امیر تیمورنینگ نېره سی یېتی یا سکیز ییل سلطنت قیلگنلیگینی آیتیپ اؤته دی. مولانا حیدر اونینگ درباریده بؤلیب، اؤنگه مدح آیتگنلیگینی قید قیله دی. شونینگدېک، «سلطان اسکندردە «نظم طبعی» بارلیگینی ذکر قیلیب، قوییده گی توپوقینی نقل قیله دی:

تؤلون آيغە نسبت اېتیم یارومی، اول خجالتدین کم اؤلدی یارومی.

تار مویونگ نینگ زکاتین مېن بېره ی، یا مصرنی، یا حلبنی یا رومی.»

(Navoiy, 1997, 157 b.)

۴. خلیل سلطان

خلیل سلطان (۱۳۸۴-۱۴۱۱) ییللرده یشەگن امیر تیمورنینگ نېره سی، میرانشاه نینگ اؤغلی. او ۱۴۰۹-۱۴۰۵ ییللرده سمرقندده حکمرانلیک قیلگن. نوابی هم مجالس النفایسده قید قیلیب اؤتگن. خلیل سلطان هندوستان یوریشیده قتنه شیب، اؤز نینگ حربی صلاحیتی بیلن اولوغ باباسی اعتبارینی قازاندی، ۱۴۰۲ ییلیده تورکستان حکمرانی قیلیب تعینلگن.

نوابی مجالس النفايس ده خليل سلطان نينگ درباريده شاعرلر مجلسى اويوشتيريليشيني و اۈزى هم شعر ايتيشيني، دېوان ترتيب اېتگيلىنى و دېوان تعريفيده خواجه عصمت الله دېگن شاعر قصيده يازگنليگيني قيد قىليب، قوييدهگى بير بيتنى مثال كېلتيرهدى:

اې تورك پرى پيكرىمىز، ترك جفا قيل، كام دليمىز، لعل روانبخش روا قيل.
(Navoiy, 1997, 158 b.)

۵. اولوغ بېك ميرزا

اولوغ بېك ميرزا نامى بيلن مشهور محمد تره غاى (۱۳۹۴-۱۴۴۹) بويوك يولدوزشناس، رياضيات عالمى، دولت اربابى، شعريت فدايىسى. امير تېمور نينگ نېيره سى، شاهرخ ميرزانينگ اۈغلى. ۱۷ ياشيده ماوراءالنهر و اونگه يانداش اۈلكه لرنينگ حاكمى بۈلگن. ۱۴۴۷-يىل شاهرخ وفاتيدن كېين تېمورلر دولتى نينگ عالي حكرمانى بۇلدى. ۱۴۴۹-يىلى اولوغ بېك اونينگ سياستيدن ناراضى كوچلر و اۈغلى عبداللطيف فتنه سى نتيجه سيده اۈلدريلدى.

اولوغ بېك دوريده علم-فن، تجارت، هنرمندچىلىك، معمارلىك كېنگ رواجلنهدى. اونينگ اۈزى انيق فنلر قطارى موسيقي و ادبيات بيلن شغللنگن، شعرلر هم يازگن.

مجالس النفايس ده اولوغ بېك ميرزا تۇغرىسيده «دانشمند پادشاه اېردى. كمالاتى بغايت كۈپ اېردى. يېتى قرائت بيله قرآن مجيد ياديده اېردى. هيئت و رياضىنى خۇب بيلور اېردى. انداق كيم، زيج بيتيدى و رصد باغله دى و حالا انينگ زيجى اراده شابدور. باوجود بو كمالات گاهى نظمغه ميل قيلور. بو مطلع انينگ دوركىم:

هرچند ملك حسن به زېر نكين توست، شوخى مكن كه، چشم بدان در كمين توست.
(Navoiy, 1997, 158 b.)

كۈريب تورگنيمىزدېك، نوابى ميرزا اولوغ بېك نينگ كۈپگينه صفتلرينى سنب اۈتيب اونينگ شعر ايتيشگه مىلى بارليگىنى قيد قيله دى. شونينگدېك، نوابى «فرهاد و شيرين» داستانيده اولوغ بېك ميرزانى فخر همده غرور بيلن تيلگه آله دى. (Navoiy, 1991, 511 b.)

۶. بايسونغور ميرزا

بايسونغور ميرزا (۱۳۹۷-۱۴۳۴) تېمور نينگ نېيره سى، شاهرخ نينگ اۈغلى. اول مازندران، استراباد و جۇرجان حاكمى، كېين آنه سى نينگ وزيرى بۈلگن. بايسونغور ميرزا غايت معرفت دۈست شخس بۇليب، هرات ده جوده باى كتابخانه تشكيل قىليب، كاتب و مصورلر، نقاش و صحاflرلى، زركار اوستالرنى ييغيب، ايجادلرلگه مدد بېرگن. بايسونغور ميرزانينگ تشبى و اشتراكى بيلن هرات ده گى كتابت صنعتى اهللرى و متن شناس عالملر فردوسى «شاهنامه» سى نينگ ۴۰ ته قۇليازمه اساسيده گى مكمل متينى يره تگنلر و اونى گۈزل نستعليق خطيده كۈچيريب، نفيس ميناتورلر، نقاشلىك لوحه لرى بيلن بېزه گنلر. حاضرگى كونده بو معتبر و نادر قۇليازمه تهران ده، «كاخ گلستان» موزيىمى فونديده نوابى نينگ تبرك دستخطى «نوادير النهايه»

متنی بیلن بیر یرده سقلندی.

نوابی بایسونغور میرزا تۇغریسیده گپیئر اېکن اونینگ «خوش طبع، سخی، هنرپرور» لیک کبی بیر قطار صفتلرینی سنب اؤتدی. شونینگدېک، اونینگ زمانیده خطاطلیک، نقاشلیک، سازنده لیک کؤپ رونق تاپگنلیگینی و بو ساحه آدملىرى بایسونغور میرزا زمانیده کؤپ تربیه بؤلگنلیگینی تآکیدلب، قوییده گی مصرع اونگه منسوبلیگینی آیتدی:

ندیدم آن دو رُخ، اکنون دو ماه است، ولی مهرش بسی بر جان ما هست.
غلام روی او شد بایسونغور غلام خوبرویان پادشاه است.

(Navoiy, 1997, 158 b.)

۷. بابر میرزا

بابر میرزا - ابوالقاسم بابر. تېموریلردن، ۱۴۴۷-۱۴۵۷ ییللرده خراسان ده حکمرانلیک قیلگن. شاهرخ وفاتیدن کبین اوج آلیب کبتگن تېموری شهزاده لرنینگ اؤزارا کوره شلریگه برداش بره آلمه ی شهرنی تشلب کبتگنلر ابوالقاسم تختگه اؤتیرگچ، قیتیپ کبله باشلایدیلر. اولر آره سیده نوابی عایله سی هم بار ابدی، شاعرنینگ آته سی پادشاه خدمتیگه کیره دی و بیر آز مدتدن سؤنگ سبزوار حاکمی قیلیب تعیینلندن. آته سی وفاتیدن سؤنگ یاش علیشبر هم پادشاه سراپیگه خدمتگه کیره دی. بو وقتده حسین باقرا هم ابوالقاسم بابر خدمتیده ابدی. ۱۹۵۷ ییلده ابوالقاسم بابر مشهده وفات اېتگن.

نوابی بابر میرزانی «درویشوش و فانی صفت و کریم الاخلاق کیشی اېردی. همتی آلیده آلتوننینگ دغی کوموش نینگ تاش و توفراغچه حسابی یوق اېردی... طبعی دغی نظمغه ملایم اېردی. اگرچه تورکچه نظملر هم ایتور اېردی کیم، برچه غه قبول اېردی.» دېب تانیشتیریپ، فارسچه و تورکچه شعرلری بارلیگینی قید قیلگن.

قوییده گی شعرنی مثال صفتیده کبلتیرگن:

نېچه یوزونگ کؤروب حیران اؤله یین، الهی، مېن سنگه قربان اؤله یین.

چون باده و جام را به هم پیوستی، میدان به یقین که، رند بالا دستی،
جام است شریعت و حقیقت باده چون جام شکستی، به یقین بدمستی.

(Navoiy, 1997, 159 b.)

۸. عبداللطیف میرزا

عبداللطیف میرزا (۱۴۲۲-۱۴۵۰) تېموریلردن. میرزا اولوغ بېک نینگ اوچینچی اؤغلی. او آته سیگه قرشی قوشین تارتیب، ۱۴۵۰- ییلده آته سی و اوکەسی عبدالعزیزنی قتل اېتتیریب سمرقندنی اېگلله دیدی. آره دن کؤپ اؤتمه ی آته سی نینگ طرفدارلری تامانیدن اؤلديريله دی (Abdullatif Mirzo, 2000). شو بیلن تآریخده «پدرکش» لقبینی آله دی.

نوابی عبداللطیف میرزا حقیده گپیئر اېکن اونینگ دانشمند آته سی میرزا اولوغ بېک که قیلگن

جفالربنی قارهلب، شخصیتیده سوداییلیک بارلیگینی قید اېتهدی. سلطنت اوچون آتھسینی اؤلدریب تخت هم اونگه وفا قیلمه گنلیگینی منھشوندهی «هر آینه کیم، سلطنت شیرویه غه وفا قیلغانچه انگه قیلدی.» عبارتله بیلن بیان اېتهدی. عبداللطیفده نظم طبعی بارلیگی، شعرنی آبادان ایتیشینی تأکیدلهیدی. قوییدهگی مطلعنی ذکر قیلهدی:

بر دل و جان صد بلا از یک نظر آورد چشم،
چون بگویم شکر این، یارب نبیند درد چشم.
(Navoiy, 1997, 159 b.)

۹. جهان شاه میرزا

جهان شاه میرزا تبریز پادشاهی جهان شاه بارانی قاره قؤیلیک بؤلسه کبرهک. بابر معلوماتلریگه کؤره، جهان شاهنینگ اؤغلی محمد میرزا سلطان محمود (ابوسعید میرزانیگ اوچینچی اؤغلی، سلطان احمد میرزا بیلن توغیشگن) میرزانیگ قیزی پاشه بیگیمنی آلگن اېدی، دېمک جهان شاه میرزا و سلطان محمود میرزالر قوده بؤلگنلر (Bobur, 1960).

نواپی «مجالس النفایس» تذکره سیده جهان شاهنینگ باشقه حیاتی قیررلریگه تۆختلمهیدی. او تۆغریده «دغی شعر آیتور اېردی» دېب، اوندن قوییدهگی بیتنی کېلتیرهدی:

از لطف دوست یافت حقیقی مراد دل،
بې جد و جهد طاعت و بې منت عمل.
(Navoiy, 1997, 159 b.)

۱۰. یعقوب میرزا

یعقوب میرزا عراق و آذربایجان حکمرانی. نواپی بیلن یقین دۇستانه مناسبتده بؤلگن. جامی هم اونگه حرمت کؤزی بیلن قره گن و «سلامان و اېسال» داستانینی اونگه بغیشله گن. یعقوب میرزا باشچیلیک قیلگن ادبی-مدنی محیطده کؤیلب شاعر و یازوویچیلر فعالیتده بؤلگنلر. فخري هروي شو محیطگه منسوب ۴۰۰ شاعر حقیقه معلومات بېره دی. نواپی «مجالس النفایس» تذکره سیده یعقوب میرزانی یخشی شاعر و شعریت بیلیمدانی دېب مختهیدی و او حقهده شوندهی دېب یازه دی: «پسندیده ذاتلیغ و حمیده صفاتلیغ ییگیت آز بؤلغه ی. درویش صفت و فانیوش اېردی. بو رباعی انینگدور کیم:

عالم که، در او ثبات کم می بینم،
در هر طربش هزار غم می بینم،
چون کهنه رباطیست که، از هر طرفش
راهی به بیابان عدم می بینم.
(Navoiy, 1997, 160 b.)

۱۱. سید احمد میرزا

سلیم طبع و پاک ذهن کیشی اېردی. خیلی مشهور نظم لری بار. هم غزل، هم مثنوی، هم تورکی، هم فارسی غزل طوریده دېوانی بار. و مثنوی طوریده «لطايف نامه» انینگدور. بو تورکچه مطلعی یخشی واقع بؤلوتور کیم:

سید اېتتی فراقینگ مېنى مُرغ سحریدېک،
قیل آدمیلیق، قیلمه نهان یوزنی پریدېک.

بو فارسي مطلع هم انينگدورکيم:

مهم گر بيش از اين پنهان بماند، عجب، گر بيدلان را جان بماند.

(Navoiy, 1997, 160 b.)

۱۲. سلطان احمد ميرزا

سلطان احمد ميرزا (۱۴۵۱/۸۵۵ - ۱۴۹۳/۸۹۹) - ابوسعید ميرزانیڭ تۇنجىڭ اۇغلى. اونىڭ خاتىنى مەر نىگارخانىم بابر ميرزانیڭ آنەسى قوتلوق نىگارخانىم نىڭ اېگەچىسى اېدى. بابر يازەدى: «سلطان احمد ميرزا كەم سەخن و فقير و آدمى كىشى اېردى. ھەر سۆزون و ايش-كوچ بېكلەرسىز قارار تاپمىس اېردى... بلند بۇلۇق، قونقور (قۇنغىر) سقاللىق، قىزىل يوزلوق... حنفى مەزھەبلىك، پاكىزە اعتقاد كىشى اېردى، بېش وقت نمازىنى بېتىرك اۋتر اېردى... حضرت خواجه عبيدالله (خواجه احرار) گە ارادتى بار اېدى» (Navoiy, 1997, 294 b.).

نوابى احمد ميرزا حقيده تۇختەلىپ، اونىڭ خلق-طواری، خراسان تاختىده حاكميت قىلگنلىگى تۇغرىسىده تۇلىق مەلۇمات بەرىپ، اونىڭ شەرىت بىلەن قىزىقىشى و ايكى دېوان اېگەسى اېكنلىگىنى آيتىپ اۋتەدى. قويدەگى بيتنى مثال سەقتىدە كېلتىرەدى:

سېن كىيى شۇخ ستمگر دنياده پيدا قنى، سحر بابىده كۆزۈنگدېك كافر يغما قنى؟

(Navoiy, 1997, 160-161 b.)

۱۳. بايقرا ميرزا

سلطان بايقرا - تېمورىلەردىن. سلطان حسين بايقرانىڭ اكەسى. اينىسىگە نوكر اېدى. بابرىنىڭ يازىشىچە، «دېوان باشىدە حاضر بۇلمىس اېدى، غىر دېواندە بىر تۇشكە اۋلتورۇرلر اېدى. اينىسى بلخ ولايتىنى بەرىپ اېدى. نېچە يىل بلخدە حكومت قىلدى» (Bobur, 1960, 221 b.).

عليشېر نوابى ھەم مجالس النفايس نىڭ يېتېنچى بابىدە - بايقرا ميرزا سلطان حسين نىڭ توغىشگن ايناغەسى اېكنلىگى و بلخدە سلطنت قىلگنلىگىنى قيد اېتگەن. شونىڭدېك، اوندە نەزم طەبى بارلىگى آيتگەن. اونىڭ قويدەگى بيتنى كېلتىرەدى:

زەھى تجلى حسن تو در جهان پيدا، و زين تجلى او گشتە جان ما شيدا.

(Navoiy, 1997, 161 b.)

۱۴. كىچىك ميرزا

كىچىك ميرزا - ميرزا محمد سلطان، تېمورىلەردىن. شەرىت بىلەن ھەم مشغول بۇلگەن. حسين بايقرانىڭ آپەسى آقابېگىم نىڭ اۇغلى. تاغەسى خەمدىدە بۇلگەن. خواندەمىرنىڭ «مكارم الاخلاق» يدە خەبەر بېرىلىشىچە، نوابى تەشەببۇس بىلەن اونىڭ مەبلەگە مەرو شەھرىدە «خەسروىە» ناملى مەدرسە بنا قىلىنكەندە اونىڭ بىرىنچى غىشتىنى كىچىك ميرزا قۇيگەن اېدى.

نوابى كىچىك ميرزاگە مجالس النفايس اثرى نىڭ يېتېنچى مەجلىسىدە عليخەدە ماقالە بەغىشلەيدى. كىچىك ميرزا «خوب طەبلىق، تەبىز ادراكلىق، شۇخ زەھنلىك، قوي حافظەلىق يىگىت اېردى.» دەپ يازەدى.

همده اونینگ علم و فن اؤرگه نیشده، شعرده و اونگه عاید معمالرنی انگلشده مهارتی بلند اپکنلیگینی قید اېتهدی. قوییده گی رباعی نی اونگه نسبت بېرگن:

عمری به صلاح می ستودم خود را، در شیوهی زهد می نمودم خود را.
چون عشق آمد کدام زهد و چی صلاح، المنة لله، آزمودم خود را.

(Navoiy, 1997, 161 b.)

۱۵. سلطان بدیع الزمان میرزا

بدیع الزمان میرزا (۱۴۵۷-۱۵۱۷) - شهزاده، شاعر. حسین بایقرانینگ اؤغلی، آنه سی مرو حاکمی سلطان سنجرینگ قیزی بیکه سلطان بېگیم. بدیع الزمان ۱۴۹۵-۱۵۰۵ ییللرده سیستان و بلخ حاکمی بؤلگن. ۱۴۹۷-ییلده استراباد حاکمیلیگینی تلشیش نتیجه سیده حسین بایقرا بیلن آره لری کبسکین بوزیله دی. خدیجه بېگیم و وزیر نظام الملک فتنه سی عاقبتیده اؤغلی مومن میرزا قتل قیلینگچ، بدیع الزمان سرکشلیگی ینده آرته دی. شیپانی خان ۱۵۰۶-ییل هراتنی باسیب آگنده بدیع الزمان ابران گه اسماعیل صفوی حضوریکه قاچه دی.

محمد قزوینی معلوماتیکه کؤره، تورک سلطانی سلیم خان تبریزی اېگلله گنیده بدیع الزماننی عزت-حرمت بیلن استانبول گه آلیب کېته دی. تختدن امیدینی اوزمه گن بدیع الزمان سلطان سلیم خدمتیده بؤله دی و ۱۵۱۷ ییلده طاعون (وبا) کسلی بیلن دنیادن اؤته دی. نوایی بو شهزاده سیماسیده دولتنی اداره اېتیش سیاستینی پخته بیلگن، کهنک علملردن خبردار ولیعهدنی کؤریشنی ایسته گن و بو یؤلده تیمه ی حرکت قیلگن. اونگه «خمسه» داستانلریده پند و نصیحتلرگه تۆله علیحده بابلر اجره تگن، تېز-تېز مکتوبلر یؤللپ تورگن، جمله دن اداره اصولی خصوصیده گی، مومن میرزا قتلی مناسبتی بیلن و باشقه موردلرده نوایی یازگن مکتوبلری «منشات» ترکیبیده موجود. فخري هراتي بدیع الزمان نینگ مومن میرزا قتلیگه یازگن قوییده گی بیتینی کېلتیره دی:

وزیدی، ای صبا، برهم زدی گلهای رعنا را،
شکستی زان میان شاخ گل نورسته ی ما را.

نوایی مجالس النفایس نینگ ییتینچی مجلسیده بدیع الزمان میرزا سلطان حسین بایقرانینگ اؤغلی، او «حسن صورت و حسن سیرت بیله آراسته و جمال ظاهری و کمال باطنی بیله پیراسته ییگیتدور و طبعی نظم اسلوبیکه برابر» دېب یازه دی. قوییده گی شعر اونگه منسوبلیگینی قید اېته دی:

مه من، بی گل رویت دلم خون گشته چون لاله،
جگر هم از غم هجرت شده پرگاله-پرگاله.

بو تورکی مطلع دغی ترکیبده خوب و حالتده مرغوب واقع بؤلوتورکیم:

ای صبا، گر سؤرسه حالیم شمه ی اول سروناز، ابورولوب باشیغه مېن سرگشته دین بیتکور نیاز.

(Navoiy, 1997, 161-1۶۲ b.)

۱۶. شاه غریب میرزا

شاه غریب میرزا حسین باقرانینگ اۇغلى. بابر يازەدى: «...بوكرى اېدى. اگرچه هيئتى يامان اېدى، طبعى خوب اېدى. اگرچه بدنى ناتوان اېدى، كلامى مرغوب اېدى. «غريبى» تخلص قىلور اېدى، دېوان هم ترتيب قىليل اېدى، توركي و فارسي شعر ايتور اېدى» (Bobur, 1960). حسين باقرا هرات دن بيرار ياققه آتلنسه، حكمرانليكنى شاه غريب ميرزاگه قالدیرر اېكن. نوایى «فرهاد و شیرین» آخريده شاه غريب ميرزاگه عليحده باب اجره تەدى. اونده شهزاده نینگ يخشى فضيلتلىرىنى، علم فن، معرفتگه تشنه ليگىنى تعریفله يدى و مملكت همده خلق تقدیريگه علاقه دار شخص صفتیده ديني بيليملرنى (فقه، حديث و تفسيرنى)، حكمتنى، اينقسه، تاريخنى اورگنیشنى نصيحت قيله دی.

فخري هراتي يازيشچە، هراتليک بير شاعر «غريبى» تخلصىنى آگنده حسين باقرا اۇغلى نینگ خاطرى اوچون اونینگ تخلصىنى «مجلسى» گه اوزگرتيرگن اېكن.

نوایى شاه غريب ميرزا وفاتىگه هر بندى ۶ بيتدن عبارت ۵ بندلى (۶۰ مصرع) تركيب بند مرثيه يازگن. اونده مرحوم نینگ متواضع و شیرين سؤز انسان، عدالتلى و لطف مرحمتلى شهزاده، ذكاوتلى شاعر بۇلگنى قيد ايتيله دی. شونینگدېك، مجالس النفايس نینگ يېتىنچى مجلسیده نوایى شاه غريب ميرزانى شۇخ طبع، متصرف ذهن، نازك تخیل و دقيق تعقلیق ييگيت دېب معرفى قيله دی. نظم و نثرده نظيرى يۇقلىگى و تخیل و حافظه ده عدیلی نامعلومليگىنى، دېوان ترتيب هم قیلگنليگىنى قيد قيله دی. قويیده گى بيتلرنى مثال صفتیده كهلتيره دی:

قَیسی بیر گلچهره اول گلبرگِ خندانیمچه بار، قَیسی بیر شمشاد قد سرو خرامانیمچه بار؟

ترک مَهر ایلِب اگرچه بۇلدى جانان اوزگه چه، تا تيریکمن، قيلمه غومدور عهد و پيمان اوزگه چه.

پارسا ياريمغه مى ايچمک شعار اۆلميش ينه، بسکه تارترمن سبو، اېگنيم فگار اۆلميش ينه.

بازم بلای جان غم آن ماه پاره شـ، اې وای، آن مريض که دردش دوباره شد.

دوستان، هر گه گذر سوى مزار من کنيد، جای تکبيرم دعای جان يار من کنيد.
(Navoiy, 1997, 162-163 b.)

۱۷. فریدون حسین میرزا

فریدون حسین میرزا حسین باقرانینگ اۇغلى. بو شهزاده حقيده بابر يازەدى: «يائىنى يخشى تارتیب، اۇقنى يخشى آتر اېدى. اۇزى خيلى مردانه اېدى، ولې فيروز جنگ اېمس اېدى. هر يېرده کيم، اوروشنى، مغلوب بۇلدى» (Bobur, 1960). فریدون حسین میرزا شيباني خان غه قرشى جنگلردن بيریده

هلاک بؤلگن.

مجالس النفایسده او حقدہ «فریدون حسبلیق و حسین نسبلیق. ذاتی تعظیم و وقارلیق و خلُقی ادب و حرمت شعارلیق، یای کوچیده یگانہ و اوق آترده زمانہ اہلیگہ نشانہ. طاعت و تقوی غہ مایل. ذکر و تلاوتقہ مشغول ییگیتدور.» دہب توصیفلر ببریگن. نوایی گہ کورہ، فریدون طبعیدہ نظم جوهری بار و قوییدہ گی بیتلر اوندن:

ای صبا، بیتکور منگہ سرو روانیمدین خبر، رحم ایتیب ببریگن منگہ آرام جانیمدین خبر.

گرچه در کوی تو پامال جفا گردیدم، به خدا گر سر مویی ز وفا گر دیدم.
(Navoiy, 1997, 163 b.)

۱۸. محمد حسین میرزا

محمد حسین میرزا حسین باقرانینگ اؤغلی. فریدون حسین میرزا بیلن بیر توغیشگن. آنہلری اؤزبکلردن مینگلی بی آغہچہ ابدی. بابرگہ قرشی فتنہلردہ، جنگلردہ قتنشگن. لہکن بابر قؤلگہ توشگندہ، قانیدن کپچیب، آزاد قیلیب یوبارہدی. کپین او شیبانی خان دن پناہ تاپیب، بابر حقیدہ غیبتلر قیلیب یورگنینی بابر تأسف بیلن یازہدی. آز فرصت اؤتمہی شیبانی خان محمد حسین میرزانی قتل قیلدیرہدی. مجالس النفایسده محمد حسین میرزا تہموریلردن، خلق آلدیدہ عدالت، شجاعت و سلطنت بابیدہ کتہ اعتباری بارلیگی قید ایتیلگن. اوندہ شعر ایتیش قابلیتی بارلیگی ایتیلگن.

آودہی گردی ز پی صید کہ گشتی، غرقِ عرقی بر دل گرم کہ گذشتی.
(Navoiy, 1997, 163 b.)

۱۹. بایسونغور میرزا

بایسونغور میرزا (۱۴۷۷-۱۴۹۹) ابوسعید میرزانینگ اؤغلی سلطان محمودنینگ ایکینچی اؤغلی، آنہسی پاشہبېگیم. آنہسی دوریدہ بخارادہ حکمران بؤلگن و سمرقند تختیدہ اؤتیرگن. آغہلینلری بیلن چیقیشہ آلمہی خسروشاہ حضوریکہ کپلگن و تہز آرہدہ قتل ایتیلگن.

نوایی مجالس النفایسده بایسونغور میرزانی دقیق طبعلی، اؤتکیر ذہنلی، متواضع، هنر، فضل بابیدہ باشقلرلردن فرقلی بؤلیب تورہدیگن بیر کیشی دہب تعریفلہیدی. ہمدہ اونی تقوالیلیگینی ہم علیحدہ تآکیدلہیدی. شعریتدہ قؤلی بلند، شعر ایتیش بیلن شغللگن کیشیلر قطاریگہ کیریتہدی. اونینگ قوییدہ گی بیتینی مثال صفتیدہ کپلتیرہدی:

کاش در عشق بتان دہوانہای باشد کسی، ترکِ عالم کردہ در ویرانہای باشد کسی.
(Navoiy, 1997, 164 b.)

۲۰. سلطان مسعود میرزا

سلطان مسعود میرزا ابوسعید میرزانینگ نبیرہسی، سلطان محمود میرزانینگ تۇنجیج اؤغلی، آنہسی خانزادہبېگیم. آنہسی دوریدہ حصاردہ حکمرانلیک قیلگن. فیودال یوریشلری اؤزارا نزاغلر عاقبتیدہ خسروشاہ

سلطان مسعود میرزانیځ کوزلریځه میل تارتیب، کور قیلځن، بو واقعهدن سونځ حسین بایقرا اونځه قیزی بېځیم سلطاننې بېرځن اېدی. سلطان مسعود میرزانی شیبانیخان قتل اېتتیرځن.

نوابی سلطان مسعود میرزا تۇغریسیده «روشن ذهنلیک و مستحسن طبعلیق و پاکیزه خصال و محمود افعال ییځیتدور. وفا و دلجوولوق اینځ شعار، سخا و درویش خوولوق اینځ اطواری. ملک رونق و انتظامیده اخترى مسعود. نظم زب و زېنت اتمامیده ابناى جنسقه مقصود.» دب یازهدى مجالس النفایس ده. شو توصیفلردن کبین اونینگ قوییده ځی بیتى بېریلځن:

یار باریب جانغه قویدی داغ فرقت، ای رفیق،

کونځلومه کار اېتمه سون مو درد غربت، ای رفیق؟ (Navoiy, 1997, 164 b.)

۲۱. سلطان علی میرزا

سلطان علی میرزا سلطان محمود میرزانیځ کچیک اوځلی، آنهسى زهره بېځیم. آغهسى بایسونفور میرزادن کبین ۱۴۹۹-ییل اوړتله لیده سمرقند تختیځه اوْتیرځن. شیبانیخان ۱۵۰۰-ییلده سمرقندنی اېځلله ځچ، سلطان علی میرزانی اونینگ بویروځیځه بناءً قتل اېتځنلر (Sulton Ali Mirzo, ۲۰۰۴). نوابی هم مجالس النفایس ده علی میرزانی سمرقند تختیده حاکمیت قیلځن دب ایتهدى. شونینگدېک، طبعی نظمځه مایلیځینی هم قید ایتهدى. قوییده ځی بیتى مثال طریزیده کبلتیره دى:

وصلیده مغرور بولدونځ هجریده زار، ای کونځول،

نې اینځ بیرله، نې آنسیز، طاقتیځ بار، ای کونځول. (Navoiy, 1997, 164 b.)

نتیجه

مجالس النفایس نوابی نینگ ادبیات شناسلیک ځه، انیقراځی، ادبی تنقیدځه عاید فکرلری نینگ کوپراځینی اوړ ایچيځه آځن اثر حسابلنهدى. نوابی بو اثریده اوړ دورى و اوړیدن آلدين اوْتځن سوز استادلری تۇغریسیده اوړ فکر ملاحظه لرینى بیان اېتځن. مذکور اثرده سوز باره دیځن شخصلرنینگ اخلاقی، اجتماعی مسأله لریدن توتیب، حیاتیده ځی بیرار بیر مهم فاکتله ځچه ذکر اېتلیځن. شو بیلن بیرځه، شاعرلرنینگ ایجادى تۇغریسیده حقانى بها بېریلځن. اولرنینگ اثرلریدن کبلیب چیقیب، غرض سیز بها بېریش نوابی تنقیدچیلیځی نینگ اوړیځه خاص خصوصیتی دېسک هم بوله بېره دى. نوابی، شخصلرنینگ اثرلریځه بها بېره دیځن پیته، نقد قیله دیځن شخص نینگ کیملیځی، اجتماعی، سیاسى موقفى اونځه اوړ تاثیرینی تشلمه ځن (بوندن فقط ځینه حسین بایقرا نى مستثنا دب توشونیش ممکن). انه شو اصولدن کبلیب چیقیب، مذکور اثر نینگ یېتینچى مجلسیدن اوړین آځن تېمورى شاعر شهزاده ل تۇغریسیده هم عیناً یوقاریده ځی اصولنى جارى اېتځن. نوابی او شبو مجلس نى صاحب قران امیر تېمورځه توصیفلر ایتیش بیلن باشلهدى. اوندن کبین بیرین-کبتین ییځیرمه دن آشیق شاعر، شعر فهم و شعریت شیداسى بولځن شهزادله حقیده اوړ فکر ملاحظه لرینى بیان ایتهدى. نوابی او شبو شهزاده لرنینگ اجتماعی-سیاسى موقفیځه قره ب فقط ځینه

تعریف‌ها را یادیرمه‌یدی. اولرنینگ اجتماعی، اخلاقی حیاتی هم یخشی اؤرگه‌نیب، یخشی‌سینی یخشی، یامانی یامان دهب ایتیپ اؤته‌دی. لېکن، ایجاد بایده فکر بیلدیرگنده، هیچ بیر شخص‌نینگ اخلاقی مسأله‌لری اونگه اؤز تاثیرینی تشلمه‌یدی. یعنی، نوایی قیسیدیر شهزاده‌نینگ اخلاقی و فعل‌اطواری‌نینگ بوزوقلیگینی قید اېتسه‌ده، اثریگه بیر ادبیات‌شناس صفتیده یانده‌شیپ، اونگه ادبیات و ادبیات‌شناسلیک قانون‌قواعدیدن کھلیب چقیب بها بېره‌دی. دېمک، اولرنینگ ایجاديگه فلان شخص یاكه فلان شاهزاده‌نینگ اثری صفتیده اېمس، بلکه، فقط‌گینه ادبیات نمونه‌سی صفتیده قره‌یدی، خلاصه قیلیب ایتیشیمیز ممکن که، ایزله‌نیشیمیزده شو نرسه‌گه امین بؤلديک که، عموماً آگنده نوایی مجالس النفايس نینگ بو بایده‌گی شهزاده‌لرنی اوشبو اثرده‌گی باشقه سؤز استادلريدن علیحده قیلیب قويمه‌گن. اثر صاحب‌لری نینگ کیملیگیدن قطع نظر همه‌گه بیر خیل - ادبیات‌شناسلیک، اینیقه‌سه، ادبی تنقید قانون‌قاعده‌لری اساسیده یانده‌شگن. بو اېسه، نوایی ادبیات‌شناسلیگی نینگ اؤزیگه خاص خصوصیتی دېشیمیز ممکن.

فایده‌لە‌نیلگن ادبیاتلر

الهی‌زاده، محمد حسن و دیگران. (۱۳۹۳). نقش امیر علیشیر نوایی در رونق هنر خوشنویسی عهد تیموری (۸۷۶-۹۰۶ قمری). فصلنامه علمی نگارینه هنر اسلامی. شماره سوم. صص ۵۷-۹۴.

شیری، قهرمان. (۱۳۹۶). مجنونان مدرن در دوره‌ی تیموریان از منظر مجالس النفايس امیر علیشیر نوایی. پژوهش‌های نثر و نظم فارسی. صص ۱۲۱-۱۵۱، ۱).

نوری، حوا. (۱۳۹۱). علیشیر نوایی و ایجادکار تیموری شهزاده‌لر. جوزجانان (جوزجان بیلیم یورتی‌نینگ علمی مجله‌سی). ۷-سانی. صص ۲۰-۲۸.

نوری، حوا. (۱۳۹۳). حسین بایقرانینگ اجتماعی-فرهنگی سیماسی. جوزجانان (جوزجان بیلیم یورتی‌نینگ علمی مجله‌سی). ۱۱-سانی. صص ۱۵-۲۳.

Abdullatif Mirzo. (2000). *O'zbekiston milliy ensiklopediyasi* (Jild 1, bet 105).

Bobur, Z. M. (1960). *Boburnoma*. Toshkent: Fan.

Navoiy, A. (1991). *Xamsa (Hayratul-abror, Farhodu Shirin)*. Toshkent: Fan.

Navoiy, A. (1997). *Majolisun-nafoyis*. Toshkent: Fan.

Navoiy, A. (2000). *Muhokamatul-Lug'atayn*. Toshkent: Fan.

Navoiy, A. (2001). *Nasoyimul-Muhabba*. Toshkent: Fan.

Sirojiddinov, Sh. (2011). *Alisher Navoiy*. Toshkent: "Akademnashr".

Sulton Ali Mirzo. (2004). *O'zbekiston milliy ensiklopediyasi* (Jild 8, bet 706). Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi Davlat ilmiy nashriyoti.

Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi Davlat ilmiy nashriyoti.